

УДК 331.5.024.5

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Іванченко А.В.

аспірант Класичного приватного університету

I. Вступ

В умовах функціонування ринкового господарства змінюються погляди на так званий принцип загальності праці як атрибут екстенсивного розвитку економіки. Ринок праці, як важлива багатопланова сфера економічного та соціально-політичного життя суспільства, потребує кваліфікованого регулювання з метою підвищення ефективності його функціонування. Створення дієвої системи регулювання сфери зайнятості є одним з основних соціальних заходів розвитку суспільства.

Вагомий внесок у вирішення проблем державного регулювання зайнятості населення зробили О.В. Апіліна [6], О.В. Волкова [9], О.В. Вороненко [3], М.П. Денисенко [8], В.І. Жуков [5], А.М. Хома [7] та багато інших вітчизняних та іноземних науковців. Однак протягом усього періоду після початку економічних реформ держава так і не змогла сформулювати цілісну концепцію регулювання зайнятості, зосереджуючи головні зусилля переважно на одній складовій – регулюванні масштабів офіційного безробіття за рахунок сприяння малоефективній зайнятості. Держава практично не має довгострокової стратегії та дієвих механізмів, які б могли принципово змінити ситуацію на внутрішньому ринку праці і вплинути на мотивацію трудових мігрантів.

Зважаючи на значну рухливість соціально-економічних процесів, що визначають співвідношення попиту та пропозиції на ринку робочої сили та мінливість пріоритетів його розвитку, пошук напрямів удосконалення механізмів впливу держави на ефективність зайнятості населення є актуальним, що й визначило тему дослідження.

II. Постановка завдання

Метою дослідження є визначення основних напрямів формування механізмів державного регулювання зайнятості населення в Україні та розробка пропозицій щодо їхнього вдосконалення.

Досягнення мети зумовлено вирішенням таких завдань:

- надати визначення ключовим поняттям, що використовуються в процесі дослідження формування механізмів державного регулювання зайнятості;
- охарактеризувати напрями формування механізмів державного регулювання за-

йнятості та виявити основні проблеми в цьому процесі;

- розробити пропозиції щодо вдосконалення напрямів формування механізмів державного регулювання зайнятості.

III. Результати

Відповідно до визначення, що надається в Законі України “Про зайнятість населення”, зайнятість – це діяльність громадян, пов’язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, дає їм дохід у грошовій або іншій формі [1, ст. 1]. Це соціальна економічна категорія, яка характеризує залучення населення до суспільного виробництва [2]. Вона характеризується системою економічних відносин з приводу забезпечення громадян робочими місцями та визначення форм участі в суспільному господарстві з метою одержання засобів до існування [3].

У радянські часи для оцінювання забезпеченості держави людьми, здатними до праці, використовували термін “трудова ресурси”. Україна перейшла на міжнародні стандарти оцінювання забезпеченості робочою силою, якою користується Міжнародна організація праці (далі – МОП). Базовим поняттям, за цим підходом, є економічно активне населення. Це населення обох статей віком 15–70 років, яке пропонує свою робочу силу для виробництва товарів і послуг (рис. 1). До економічно активних належать особи, зайняті економічною діяльністю, яка дає дохід (зайняті), та безробітні [4].

Держава як суб’єкт трудових відносин виконує цілий ряд певних функцій, що виходять з трьох головних, які відображають саме природу держави, – це правові, панівні і стримувальні, управлінсько-організаційні. Міра реалізації кожної з відповідних функцій держави, характер їх сполучення в кожний конкретний момент часу визначаються історичними, політичними, економічними умовами.

Правова держава обмежена у своїх діях правом, що захищає свободу, безпеку, гідність особистості і підпорядковує владу волі суверенного народу. Соціальна держава, або держава загального добробуту, разом із принципами правової держави намагається забезпечити кожному громадянину гідні умови існування, соціальний захист, співучасть в управлінні виробництвом тощо [5].

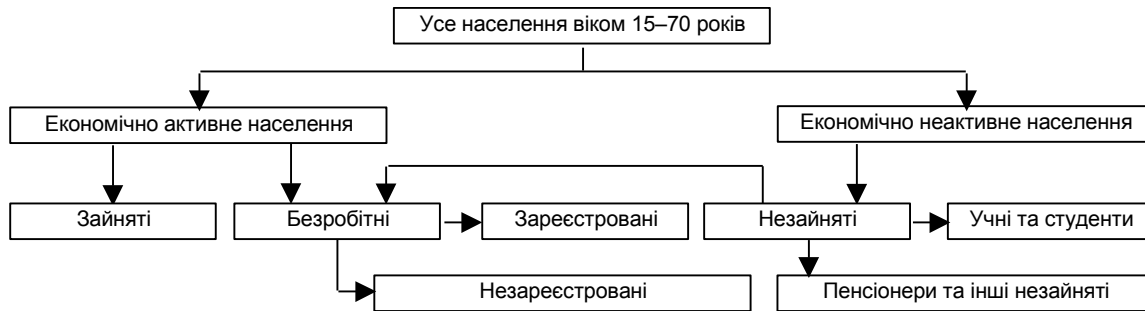

Рис. 1. Розподіл населення віком 15–70 років за економічною активністю та зайнятістю [4]

Відповідно до виконуваних державою функцій, формуються механізми впливу на відносини та стан зайнятості населення (рис. 2).

Ринок праці, що ефективно функціонує, повинен мати розгалужену і дієву інфраструктуру, здатну застосовувати різноманітні організаційні форми й методи забезпечення зайнятості населення та його соціа-

льного захисту. Основними складовими інфраструктури ринку праці є державна політика у сфері зайнятості, нормативно-правове забезпечення, державна служба зайнятості, центри професійної орієнтації та навчання, комерційні біржі працевлаштування, профспілки, спілки роботодавців, комп'ютерна мережа [6, с. 155].

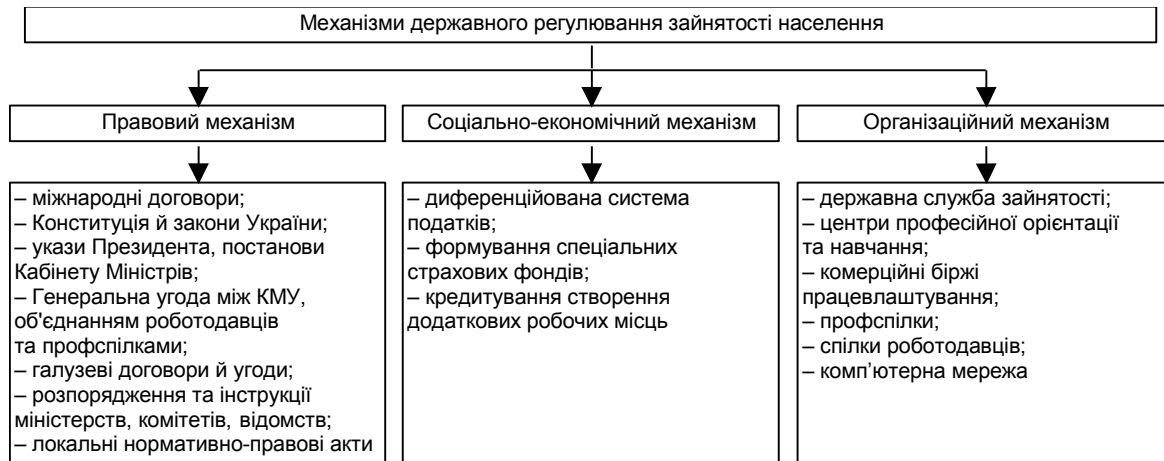

Рис. 2. Механізми державного регулювання зайнятості населення

На державному рівні соціально-трудова відносина регламентуються міжнародними договорами, які ратифіковані в Україні, Конституцією й законами України, указами Президента, постановами Кабінету Міністрів. Трудові відносини на галузевому, регіональному та виробничому рівнях регламентуються, крім законів, рядом нормативно-правових актів: Генеральною угодою між Кабінетом Міністрів України, об'єднанням роботодавців та профспілками; договорами й угодами регіонального рівня; галузевими договорами й угодами; розпорядженнями та інструкціями міністерств, комітетів, відомств; рішеннями органів місцевого самоврядування; локальними нормативно-правовими актами – розпорядженнями директорів підприємств, колективними договорами та угодами на рівні підприємств, організацій.

На відміну від європейського законодавства, яке передбачає письмове інформу-

вання працівника про правила внутрішнього трудового розпорядку, положення щодо преміювання, винагороди за підсумками роботи за рік, домовленості щодо графіка відпусток тощо, в українському трудовому законодавстві такого обов'язку для роботодавця не передбачено. Юридична неоформленість трудових відносин в Україні фіксується більше ніж на половині підприємств. А це означає, що не всі постійні працівники підприємств захищені з правового погляду. Держава не може захистити трудові права працівників, якщо вони не зафіксовані в письмовій формі [7].

Розвинуті трудові відносини неможливі без існування організацій, що виступають від імені найманих робітників і захищають їхні інтереси як соціальні амортизатори. Традиційно ними є професійні спілки – організації, що об'єднують пов'язаних спільними соціально-економічними інтересами

працівників. Сьогодні українські профспілки – єдина масова громадська організація, що залишилась у країні ще з радянських часів. У першу чергу, це стосується Федерації профспілок України (далі – ФПУ), яка за нормативними (статутними і програмними) документами вже істотно відрізняється від свого радянського попередника. Однак зміни, що пов'язані з “роздержавленням” профспілок, відбуваються дуже повільно.

Особливо це стосується методів та результатів профспілкової діяльності, за якими профспілки, що входять до цього об'єднання, у більшості своїй усе ще залишаються виконавцями волі адміністрації щодо надання соціально-побутових послуг працівникам. Формування українських профспілок як справжнього соціального інституту, притаманного соціальній ринковій державі, можливе за певних трансформацій їх структури, а саме: формування навичок дієвого посередника, а не угодовця щодо інтересів роботодавця; забезпечення прозорості фінансових потоків профспілок; визначення права всіх українських профспілок на профспілкову власність; розробка та впровадження законодавства про ради виробничих колективів; дієвий нагляд, на відміну від пасивного споглядальництва, за доцільністю витрат коштів фондів державного соціального та пенсійного страхування тощо [5, с. 18–19].

Основою організації оплати праці є тарифна система, що являє собою сукупність нормативних матеріалів, за допомогою яких встановлюється рівень заробітної плати працівників підприємства залежно від їхньої кваліфікації, складності робіт, умов праці. Тарифна система оплати праці включає: тарифні сітки, тарифні ставки, надбавки й доплати до тарифних ставок, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики (довідники). У механізмі регулювання заробітної плати вихідною базою є встановлення її мінімального розміру.

Реформування заробітної плати в Україні потребує комплексного підходу, спрямованого на забезпечення випереджального розвитку національного ринку, зростання доходів та платоспроможного попиту населення, впорядкування регуляторної функції мінімальної заробітної плати, подальше послаблення податкового навантаження на фонд оплати праці, ліквідацію невикористаної міжгалузевої та міжрегіональної диференціації в оплаті праці, посилення стимулювальної функції заробітної плати тощо.

Державне регулювання ринку праці в Україні та її регіонах здійснюється за допомогою діяльності державної служби зайнятості. Ефективна організація регулювання зайнятості передбачає створення такого механізму, який відповідає сучасним вимо-

гам стосовно забезпечення комплексного вирішення завдань, що постають перед службою зайнятості [8, с. 9].

Найбільш суттєвими заходами фінансового впливу на зайнятість є податковий механізм, який передбачає: пільги, пов'язані зі звільненням від виплат у соціальні фонди; пільги з оподаткування прибутку; пільги з витрат, пов'язаних з професійним навчанням і підвищенням кваліфікації; пільги, пов'язані з прийняттям на роботу неконкурентоспроможних верств населення; кредитний механізм; преференції, під якими розуміють певні фінансові субсидії фірмам, що беруть на себе виконання державних програм; державні субсидії безпосередньо громадянам з певною метою.

До основних проблем державного регулювання зайнятості населення можна віднести:

1. Низькі стандарти праці знижують економічну активність населення і на зміну циклічному безробіттю приходять безробіття інституціональне.

2. З переходом до ринкової економіки помилково були зруйновані основи національної системи аналізу, оцінювання та прогнозування ринку праці. Перехід до запропонованої МОП уніфікованої методики оцінювання ринку праці не надає об'єктивної основи для прийняття рішень у сфері стратегічного регулювання національного ринку праці.

3. Відмова від інструменту державного замовлення й розподілу спеціалістів на користь ринкових регуляторів попиту, пропозиції призвели до дисбалансу ринку праці, відірваності системи освіти від реальних потреб національної економіки.

4. Відмова від єдиної тарифної сітки, системи нормування праці призвела до втрати зв'язку заробітної плати з кінцевими результатами праці.

5. Організаційна структура управління ринком праці розрахована на поточне регулювання ситуацій і не передбачає прогнозування стану ринку праці, розробку стратегічних планів, аналіз та контроль їх виконання, поточне коректування, вивчення регіональних диспропорцій на ринку праці та формування політики трудової міжрегіональної міграції [9, с. 146–147].

Першочерговими заходами державної політики зайнятості мають бути:

- запровадження системи довгострокових прогнозів попиту на робочу силу за професіями і формування за результатами прогнозування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів;
- усунення непрозорості й тінізації трудових відносин;
- перегляд стандартів праці;
- формування українських профспілок як справжнього соціального інституту.

IV. Висновки

1. Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, дає їм дохід у грошовій або іншій формі. Це соціальна економічна категорія, яка характеризує залучення населення в суспільне виробництво.

2. Відповідно до виконуваних державою функцій правового, організаційного та економічного регулювання, формуються механізми впливу на відносини та стан зайнятості населення. Серед недоліків формування правового механізму слід відзначити недосконалість контролю з боку держави за юридичним оформленням трудових відносин (укладання й виконання трудових договорів). Найменш ефективним елементом організаційного механізму є діяльність українських профспілок, економічного механізму – застаріла тарифна система оплати праці.

3. Першочерговими заходами державної політики зайнятості мають бути: запровадження системи довгострокових прогнозів попиту на робочу силу за професіями і формування за результатами прогнозування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів; усунення непрозорості й тінізації трудових відносин; перегляд стандартів праці; формування українських профспілок як справжнього соціального інституту.

Література

1. Про зайнятість населення : Закон України від 01.03.1991 р. № 803-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kadrovik.kiev.ua/content/read/z1.html>.
2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Вороненко О.В. Зайнятість населення: стан в Україні та методика його оцінки [Електронний ресурс] / О.В. Вороненко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Biznes/2009_1/2009/01/090123.pdf.
4. Географія: Поняття “економічно активне населення”, “трудові ресурси”, “зайнятість населення” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school.xvatit.com/index.php?title>.
5. Жуков В.І. Трудові відносини на ринку праці в Україні / В.І. Жуков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09gvirpu.pdf.
6. Апіліна О.В. Аналітичний огляд ринку праці в Україні / О.В. Апіліна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 152–159.
7. Хома А.М. Інституційний механізм регулювання соціально-трудова відносин [Електронний ресурс] / А.М. Хома. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rpzn/2009_2/09xamstv.pdf.
8. Денисенко М.П. Державне регулювання ринку праці в Україні / М.П. Денисенко // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 8–10.
9. Волкова О.В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку праці України: сутність, структура та напрями вдосконалення / О.В. Волкова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 144–150.

Іванченко А.В. Формування механізмів державного регулювання зайнятості населення в Україні

Анотація. *Надано характеристику формуванню механізмів державного регулювання зайнятості населення, визначено основні недоліки цього процесу та запропоновано напрями його вдосконалення.*

Ключові слова: *зайнятість населення, економічно активне населення, механізми державного регулювання, профспілки, стандарти праці, державна служба зайнятості.*

Іванченко А.В. Формирование механизмов государственного регулирования занятости населения в Украине

Аннотация. *В статье охарактеризован процесс формирования механизмов государственного регулирования занятости населения, выявлены его актуальные проблемы и предложены меры по усовершенствованию.*

Ключевые слова: *занятость населения, экономически активное население, механизмы государственного регулирования, профсоюзы, стандарты труда, государственная служба занятости.*

Ivanchenco A. The forming of mechanisms by government control to employment of population in Ukraine

Annotation. *The article deals with analyzes of the process by forming to mechanisms of government control by employment of population, the actual problems of this process are exposed and measures on its improvement are offered.*

Key words: *employment of population, economic active population, mechanisms of government control, trade unions, standards of labour, government service of employment.*